

AJ TAKTO SOM HO POZNALA

(1. 1. 2003 zomrel v Bratislave doc. PhDr. Ján Uher, CSc.)

Blízki priatelia Jána Uhra vedeli o jeho zápase s ťažkou nevyliciteľnou chorobou už dlho. Odchádzal však pomaly a smrť si prišla poňho neočakávane v čase, keď sa celý svet veselil a upieral zrak do budúcnosti. Odišiel ticho na úsvite prvého dňa roku 2003 za uhasínajúcich svetiel silvestrovských ohňostrojev v mrazivých uliciach Bratislavy. Určite sám netušil, že sa koniec blíži tak rýchlo, že sa už nevráti do svojho útulného domu a neuvidí jarné prebúdzanie záhrady, ktorá mu bývala oddychom. A ani ja som si pri ostatnej návšteve začiatkom decembra neuvedomila rozlúčkovosť chvíle, keď ma odprevádzal až po záhradnú bránku. Možno to bolo preto, že sme sa počas celej návštevy vyhybali téme života a smrti. Keď som sa však kradmo zadívala na jeho zoštíhlenú tvár a ligotavé zväčšené oči, prešli mi hlavou známe Rilkeho verše: "Sme iba list a škrapina a plodom je len Veľká smrť, čo sa v každom z nás rozpína a okolo ktorej sa všetko točí, kým plod nedozreje."

* * *

V deň nášho ostatného stretnutia bol Janko Uher v dobrej nálade a veľmi čulý. Sám usmerňoval náš rozhovor na najrozmanitejšie vecné problémy a dávno minulé udalosti. Ako vždy sme si najprv obligátne prezreli jeho obrazy. Vyberal a kupoval ich s Marianom Várossom v ateliéroch Imra Weinera-Kráľa a Martina Tvrdoňa. Bol na ne pyšný, lebo kultúru bytu dopĺňujú podľa neho dobré obrazy a pekné izbové kvety. O umenie mal živý záujem a chodievali sme často spolu na výtvarné vernisáže. Vždy ľutoval, že nemá dosť peňazí na tie drahé kultúrne potreby. Namietala som, že mal zostať v r. 1964 na ÚV KSS a riadiť kultúru, bol by obraz dostal darom. Iba sa pousmial a spýtal sa, tiež žartom, či by mi nebol chýbal vo filozofii.

Priznala som sa mu, že som sa v onom roku, keď prišiel do FÚ SAV a priamo do nášho oddelenia dejín filozofie, trochu obávala, že ma bude chcieť nahradiť ako vedúcu oddelenia. U politikov som totiž od počiatku nebola na túto úlohu dosť marxistická. Vedel, že to hovorím len tak, lebo som poznala pravý dôvod jeho odchodu z Bieleho domu. Tentoraz sme sa k tomu opäť vrátili, keďže sa problém aktualizoval vydaním knihy *Zo zákulisia rehabilitácií* (Kalligram 2001). Navyše, za túto knihu bola J. Uhrovi prednedávnom udelená československá cena Egona Erwina Kischu v odbore literatúry faktu. Úprimne som mu k pocte gratulovala a dodala som, že môže byť potešený týmto kongeniálnym zaradením. Uher sa rozohnil: Ale koľko bezsenných nocí ma stála práca v Komisii pre revíziu a nápravy krívd vykonštruovaných procesov v 50-tych rokoch! Koľko ilúzií som stratil, koľko šokujúcich pocitov údesu prežil pri čítaní súdnych tisícok strán spisov o týchto temných aférach ľudskej nenávisti a pomstychtivosti! Ale zisk z práce v tejto komisii, aj keď sa na ňu sťažuješ, bol veľký. Či nie? Nemohol si aj ty utonúť v marazme tých, ktorých zlákala moc a sláva?, znela moja otázka. Odpovedal: Nie, to, že som odišiel dobrovoľne z výhodného miesta na ÚV KSS, bolo jednoznačným ziskom; potreboval som vlastnú mravnú katarziu, prekonať vlastné falošné ilúzie, že

mocou sa dá vybudovať svet, "kde vlk si líha k barančekovi", ako sme to učili mládež a súdruhov. Slušným ľuďom som sa chcel ospravedlniť a vrátiť im dôveru v existenciu pravdy a práva.

Naše zblížovanie v ústave bolo práve pre túto výsostne morálnu stránku Uhrovej osobnosti veľmi rýchle. Ak sa niečo zauzilo v odborných otázkach filozofie, bol to iba dôsledok iného filozofického východiska a okolností štúdia. Pri jeho pracovitosti sa to dalo rýchlo dobehnúť. Dobré filozofické a metodologické základy dostal Uher už v Prahe u J. Popelovej, I. Svitáka, J. Tondla, M. Machovca. V tom čase sme pracovali na *Prehľade dejín slovenskej filozofie* (1965) a Ján Uher sa hneď zaradil do nášho tímu. Spracoval štúdiu *Idealistická filozofia po roku 1945*, v ktorej uplatnil metodologické princípy nášho diferencovaného postupu. Pracoval napríklad s pojmami pokroku a humanizmu, individualizmu a tolerancie ako cieľami vývinu demokratickej socialistickej spoločnosti: v nijakom prípade nepovažoval tento cieľ za automaticky sa presadzujúci ani v beztriednej spoločnosti, ale považoval ho za produkt náročnej práce vzdelaných a kultúrnych ľudí. Pri spomienke na tieto formulácie sme sa obaja pobavili. Lev Hanzel, keď našu knihu čítal, vyhlásil, že Városová už pokazila aj súdruha Uhra.

Na druhej strane náš bývalý univerzitný profesor Svätopluk Štúr chválil Uhra, že rozmyšľa skoro tak, akoby bol jeho žiakom (istá sympatia sa medzi nimi vyvinula, keď Uhrovou zásluhou vyšla v 1967 Štúrova *Nemecká vôľa k moci*, ktorú napísal ešte začiatkom druhej svetovej vojny. Uhrovým, Strinkovým a Kockovým pričinením mohol sa Svätopluk Štúr vrátiť v 1968 - 1970 na krátke obdobie na katedru filozofie UK a napokon, Ján Uher napísal v r. 1978 do *Festschriftu* českému filozofovi J. Zumrovi ilegálne štúdiu *Svätopluk Štúr a Rozprava o živote*.

V krátkom čase mojej návštevy nestačili sme prebrať všetky naše spoločné predsvzatia v rokoch 1964 - 1968, keď sa J. Uher úspešne udomácnil vo Filozofickom ústave SAV. Obaja sme na tieto roky spomínali ako na roky veľkého uvoľnenia, nádeje a perspektív. Uher mal svojou teoretickou orientáciou bližšie k sociálnej problematike, k filozofii politiky a morálky a začal sa profilovať smerom k demokratickému reformizmu v rámci marxizmu. Pracoval viacej s J. Strinkom a A. Kopčekom a hľadal spojenie s juhoslovanskými filozofmi praxe, ale aj s reformnými osobnosťami českej, bulharskej, ba aj kritickými filozofmi sovietskeho "predvoja". Už táto etapa ukázala, že nezostane dlho vo Filozofickom ústave. Veril, že sa v Československu presadí nový politický model, Dubčekov "socializmus s ľudskou tvárou" a on mu išiel v ústrety. Augustové udalosti túto nádej pochovali. Uher sa politicky angažoval v odmietnutí okupácie Československa a ďalej sa jeho osud vyvíjal podľa kľúča "vylúčených a bezprávných, marginalizovaných". Nespomínal na tieto časy s trpkosťou, keďže človek s vyvinutým citom pre pravdu, právo a spravodlivosť musí mať na zreteli predovšetkým pevné morálne princípy, a nie ohybnú politickú ambíciu. To bolo jeho krédom, ako aj krédom jeho budúcich priateľov - Alexandra Dubčeka a v istej, zložitejšej, polohe Mariana Vároasa.

* * *

Bývali sme s Uhrovcami neďaleko od seba a v štvrti vhodnej na príjemné podvečerné prechádzky. Bolo to pre nás veľkým šťastím. Môj manžel a J. Uher sa čím

d'alej, tým viac priateľili a ctili. V čomsi sa aj podobali: v pisateľskej vášni. Marian si písal denník o všetkých pohyboch mysle: úvahy, teoretické eseje, glosy a iné príležitostné texty. J. Uher písal od 1962 pamäti, ktoré začal písať v súvislosti s rehabilitáciami. Písачky si vymieňali a podľa potreby dopĺňali. Škoda, že som na našich prechádzkach nemala diktafón, lebo diskusie, ktoré sme viedli, mali väčšinou peripatetickú podobu. Marian nedožil rok 1989, zomrel náhle v novembri 1988. Moje deti a ja sme mu s pomocou Janka Uhra vystrojili pohreb, kde J. Uher predniesol demostenovskú rozlúčkovú reč s otvorenou žalobou na bezprávie. Neskôr mi priateľ Uher pomáhal aj pri vydávaní posthumných *Úvah v samote*. Bola som rada, že som mu mohla v našom poslednom rozhovore spomínania na tieto smutné udalosti ešte raz poďakovať.

Postupne J. Uher ochaboval. Reč som preberala ja, najmä preto, že sme celkom neprebrali môj názor na jeho knihu *Zo zákulisia rehabilitácií*. Túto knihu mi priniesol ešte v októbri 2001. Prečítala som ju na dúšok. Nemala som však odvahu ju recenzovať - toľko je v nej pre mňa nestráviteľných faktov. Potešila som sa však, že kniha dostala zaslúženú cenu za literatúru faktu, lebo sa vyrovná všetkým prácam, ktoré som v tomto žánri čítala. Je výborne napísaná a nabitá informáciami o časoch nášho života, o postavách, ktoré sme poznali a (ne)poznali, či (zle) poznali alebo neboli mali poznať. Ján Uher sa prejavil v knihe ako disciplinovaný rozprávač, ale prísny sudca tragických hrdinov našich národov, ktorých priepastná nízkosť sa ťahá do našich čias.

Elena Várossová

PhDr. Elena Várossová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR